

12. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо забезпечення поетапного впровадження Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи: Закон України від 23 лют. 2024 р. № 3604-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3604-20#Text>

13. Стратегічний план розвитку судової влади України на 2013–2015 роки: рішення Ради суддів України від 11 груд. 2014 р. №71. URL: <https://shi.lv.court.gov.ua/sud1319/strategy2015/st2013>

14. Стратегію розвитку судової системи в Україні на 2015–2020 роки: Рішення Ради суддів України від 11 груд. 2014 р. №71. URL: <https://shi.lv.court.gov.ua/sud1319/strategy2015/st2013>

Никоненко Михайло Якович

професор кафедри кримінальної юстиції
навчально-наукового інституту права та
психології Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук, доцент

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАТРИМАННЯ ОСОБИ БЕЗ УХВАЛИ СЛІДЧОГО СУДДІ, СУДУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Відповідно до ст. 3 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Саме це положення покладено в основу формування засади верховенства права, передбаченої ст. 8 КПК України), зміст якої полягає в тому, що кримінальне провадження здійснюється з додержанням принципу верховенства права, відповідно до якого людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави.

Розглядаючи питання прав і свобод людини і правомірність їх обмеження, а також питання затримання особи без ухвали слідчого судді, суду у кримінальному провадженні, звернемося до положень Конституції України. Так, в ст. 29 Конституції України зазначено, що кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність. Ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом. У разі нагальної необхідності запобігти злочинові чи його перепинити уповноважені на те законом органи можуть застосувати тримання особи під вартою як тимчасовий запобіжний захід, обґрунтованість якого протягом сімдесяти двох годин має бути перевірена судом. Затримана особа негайно звільняється, якщо протягом сімдесяти двох годин з моменту затримання їй не вручено вмотивованого рішення суду про тримання під вартою.

Детальний аналіз ст. 29 Конституції України дає підстави стверджувати, що йдеться саме про затримання особи без ухвали слідчого судді, суду як тимчасовий запобіжний захід. Більше того, якщо звернути увагу на визначену в ст. 29 Конституції України мету затримання, то таке затримання здійснюється лише з метою запобігти злочинові чи його перепинити. А це, очевидно, є можливим лише до початку досудового розслідування.

Але, як відомо, згідно із ч. 2 ст. 214 КПК України досудове розслідування розпочинається з моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

Тоді виникає питання яким чином пов'язати складання протоколу про затримання, який у відповідності із ч. 5 ст. 214 КПК України обов'язково складається, з початком досудового розслідування згідно ч. 2 ст. 214 КПК України?

Уявляється, що протокол про затримання буде складатись лише після початку досудового розслідування, тобто, після того як слідчий чи прокурор виявлять обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення. І тоді буде виглядати логічним зміст ч. 1 ст. 214 КПК України: «Слідчий, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань та розпочати розслідування...».

В цьому логіка дійсно є. Адже, в іншому випадку, якщо слідчий чи прокурор в ході досудового розслідування прийдуть до висновку, що потрібно затримати особу, то тоді вони повинні звернутись до суду з клопотанням. А така «пільга» як затримати особу без ухвали слідчого судді (суду) можлива лише до початку досудового розслідування. Тобто, факт затримання особи і процесуальне оформлення такого факту затримання будуть відрізнятись в часі.

Але ж як тоді слід розуміти положення ч. 2 ст. 208 КПК України про затримання особи без ухвали слідчого судді, суду уповноваженою особою, якщо підозрюваний не виконав обов'язки, покладені на нього при обранні запобіжного заходу, або не виконав у встановленому порядку вимог щодо внесення коштів як застави та надання документа, що це підтверджує?

Слід зазначити, що в такому випадку затримання особи без ухвали слідчого судді (суду) є юридично неправомірним. І такий висновок впливає із самого змісту положення, передбаченого в ч. 2 ст. 208 КПК України.

Там йдеться про затримання виключно у випадку, якщо підозрюваний не виконав обов'язки, покладені на нього при обранні запобіжного заходу, або не виконав у встановленому порядку вимог щодо внесення коштів як застави та надання документа, що це підтверджує. А тому затримання особи без ухвали слідчого судді, суду у випадках, передбачених ч. 2 ст. 208 КПК, не може бути здійснене. Адже, йдеться про підозрюваного, щодо якого обирався запобіжний захід.

Тут, як варіант, можливе звернення в порядку, передбаченому ч. 2 ст. 187 КПК України, до слідчого судді з клопотанням про застосування запобіжного заходу разом із клопотанням про дозвіл на затримання підозрюваного з метою його приводу. Підтвердження цьому знаходимо в ч. 1 ст. 204 КПК України, де зазначено, що якщо до підозрюваного, обвинуваченого застосовано запобіжний захід, не пов'язаний із триманням під вартою, він не може бути затриманий без дозволу слідчого судді, суду у зв'язку з підозрою або обвинуваченням у тому ж кримінальному правопорушенні.

Виходячи із розуміння змісту засади змагальності, слід питання про затримання особи без дозволу слідчого судді (суду) ставити таким чином, що та особа, яка безпосередньо затримувала особу фактично, не може скласти протокол про затримання, тобто, затримувати юридично. А підтвердженням в цьому є наявність різних за змістом і суттю підстав для затримання особи, зазначених відповідно в ч. 2 ст. 207 КПК України і ч. 1 та ч. 2 ст. 208 КПК України. До речі, при цьому підстави для затримання особи, передбачені п. 3 і п. 4 ст. 208 КПК України, не розглядаються, адже вони не узгоджуються з положеннями, викладеними в ч. 3 ст. 29 Конституції України і потребують окремого дослідження.

Варто акцентувати увагу на тому, що у разі затримання особи по підозрінню у вчиненні кримінального правопорушення, повинно прийматись лише одне рішення – про внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, незалежно чи підтверджується на той момент факт вчинення кримінального правопорушення. Кримінальне провадження повинно розпочинатись, а потім, при наявності підстав для закриття – закриватись.

Слід розуміти, що в такому випадку, якщо це було затримання неочікуване, тобто на місці вчинення кримінального правопорушення чи безпосередньо після його вчинення, коли про факт події не було відомо і не могло бути відомо, і інформація про затримання була первинною інформацією про кримінальне правопорушення, то повідомлення про таке затримання (фактичне затримання) повинно ставитись на рівні із заявою (повідомленням) про кримінальне правопорушення. А це означає, що діяти необхідно, виходячи із того, що повідомлення про сам факт затримання (фактичне затримання) і буде приводом до початку досудового розслідування. Більше того, інформація, що міститься в повідомленні про таке затримання на місці вчинення кримінального правопорушення або безпосередньо після нього (фактичне затримання) буде підставою для початку досудового розслідування, адже при затриманні обмежуються права і свободи особи. А вже юридичне (правове) затримання повинно здійснюватися лише в межах кримінального провадження.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 р. (із змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. 1996. №30. Ст. 141.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>